

9. BÖLÜM

GELECEK PERSPEKTİFİNDEN GÖNÜLLÜLÜK ALANLARI

Nursen TEKGÖZ¹

¹Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-posta: nursentekgoz9@gmail.com

DOI: 10.26650/B/SS49.2022.006.09

Günümüzde küresel çapta artarak devam eden çevre kirliliği, iklim değişikliği, yoksulluk, sel felaketleri, finansal krizler, insan hakkı ihlalleri ve zorunlu göçler gibi pek çok sorunun çözümünde devlet mekanizması dışındaki toplumsal aktörlere duyulan ihtiyaç gün geçtikçe artmaktadır. Bu çerçevede STK'lar ve gönüllü örgütlenmeler dinamik, sahaya hâkim ve topluluğa temas eden aktörler olarak ön plana çıkmakta, yaşanan sorunların çözümünde devletlerin etkili ve kilit bir paydaşı rolüne bürünmektedir. Sivil toplumun ve gönüllülüğün temel rol ve katkıları gerek sahada gerek bilimsel çalışmalarda gittikçe daha fazla keşfedilmekte ve gönüllülük aracılığıyla toplumsal sorun alanlarına nüfuz edilmeye çalışılmaktadır. Buna paralel olarak da gönüllülük çalışmalarının kapsamı genişlemektedir. Literatürde gönüllülüğün hem gönüllülüğü icra eden bireye hem fayda sağlamayı amaçladığı topluluğa sağladığı katkılar ayrı ayrı ele alınmaktadır. Küresel kalkınma, refah ve sürdürülebilirlik hedeflerinin odağına yerleşen gönüllülüğe yüklenen bu misyon hedef kitle ve sorun alanlarına müdahale çerçevesini genişletmekte ve bu yönde inovatif yöntemlerin geliştirilmesine önayak olmaktadır. Bu bölümde değişen dünyada değişen gönüllülük rolleri ve alanları ele alınacak; gönüllülüğün yarın nasıl görüneceğini daha iyi öngörebilmek için geçmişin ve bugünün trendlerinin nabızı tutulacaktır. Bu çerçevede ilk olarak sivil toplum kavramı ve STK'ların tarihsel serüveninden söz edilecek, akabinde dünyada 2000'li yıllardan itibaren gönüllülükte yaşanan dönüşümler ele alınacak ve nihayetinde gelecekte gönüllülüğe nasıl bir vizyon biçildiği, faaliyetlerin hangi alanlarda yoğunlaşacağı ele alınacaktır.

Giriş: Dünden Bugüne Gönüllülük ve Sivil Toplum

Kuşkusuz hızlı bir toplumsal değişim çağına girmiş bulunuyoruz. Teknoloji, iletişim ve ulaşım imkânlarının her geçen gün daha da geliştiği, dünyanın hemen her yerinde çeşitli nedenlerle insan hareketliliğinin arttığı fakat öte yandan hükümetler tarafından sınır politikalarının daha da sertleştirildiği, iklim ve çevre sorunlarının giderek daha fazla gün yüzüne çıktığı ve böylece geleceğe ilişkin koşulların giderek daha tahmin edilemez hâle geldiğini görüyoruz. Tüm bunlar dünyanın geleceğine dair karamsar düşüncelere dönüşse de savunmasız topluluklar ve onları destekleyen bireyler dikkate değer bir çaba ve dayanıklılık örneği göstererek yaşanan sorunların çözümüne katkı sağlamak üzere ellerini taşın altına koyma iradesi sergilemektedir. Tüm dünyada bu iradenin en belirgin görünümlerinden biri olan gönüllülüğün önemine dair farkındalık da artmakta; topluluk örgütlenmeleri, sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumları toplumsal görev ve yükümlülüklerini yerine getirmek için gönüllülere ihtiyaç duymakta ve bu kişilerden yardım talep etmektedir (Vecina vd., 2013). Diğer taraftan toplumsal katkıları yadsınamayacak olan gönüllülük faaliyetleri gönüllüye sağladığı katkılar bakımından da ele alınmaktadır. Özellikle son yıllarda gönüllülük ideolojik etmenler ve toplumsal bir sorumluluk olarak temellendirilmekten sıyrılarak bireysel bir motivasyona bürünmeye başlamış ve gönüllülüğün gönüllünün iyi oluş hâline önemli katkıları olduğunu ortaya koyan çalışmaların sayısı giderek artmıştır (Mundaca ve Gutiérrez, 2014). Böylece gönüllülük hem yerel ve küresel sorunların iyileştirilmesine sunduğu katkılar hem de gönüllünün refahını artırmada oynadığı toplumsal rol ile giderek daha da önemli hâle gelmektedir.

Gönüllülük ve sivil toplumun köklü ve bir hayli uzun tarihsel bir serüveni bulunmaktadır. Sivil toplum, kökenleri itibariyle Antik Yunan ve Roma düşüncesinde siyasal ve toplumsal yaşam özdeşliği anlamına gelen *koinonia politike* kavramına değin uzanan, yüzyıllar içinde tanımı, rolleri ve kurumsal tezahürleriyle sürekli olarak tartışılan, toplumsal değişim ve toplumsal olgu ile olaylar arasındaki ilişki dinamiklerini anlamaya imkân tanıyan bir kavramdır. Sosyal bilimler alanında genellikle devlet ile rijit bir karşıtlık içerisinde tartışılan sivil toplum kavramı, temelde kent yaşamının beraberinde getirdiği sosyal normlara uyum ve yurttaşlık yükümlülüğü ilkelerine dayanan bir toplum biçimini ifade etmektedir.

Ortaçağ Avrupa'sında feodal toplum yapısının dönüşüme uğramasıyla birlikte özgürlük arayışlarının filizlendiği yerler hâline gelen kentlerde Aristoteles'in *koinonia politike* kavramından köktenci bir kopuş gerçekleşmiştir. Sivil toplum bu yeni formuyla artık bireyi politik iktidar aygıtlarına karşı koruyan, insan hakları kavramıyla anlam bulan bir toplum biçimini ifade etmeye başlamıştır. Sivil toplumun modern kökleri de 17. ve 18.

yüzyıllarda doğal hukuk ve toplumsal sözleşme kuramcılarının düşüncelerinde yatar. Bu düşünürlerin etkisiyle hak temelli yaklaşımın merkeze alındığı bir sivil toplum anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde sivil toplum Batı toplumlarında meydana gelen keskin siyasal ve toplumsal kırılmaların sonucu olarak bir arada yaşamının nasıl mümkün olabileceğine ilişkin tartışmalarla birlikte ele alınmıştır (Sarıbay, 2014, s.52). Bu tarihsel serüveninde sivil toplum çoğunlukla devlete karşı konumlandırılmış; dolayısıyla devletin toplumsal sorunlara müdahalesinde paydaşı olmaktan ziyade onunla çatışan bir toplumsal aktör olarak ele alınmıştır.

1980’li yıllardan itibaren neoliberal uzlaşa politikalarının sivil topluma etkileri bir paradigma dönüşümünü beraberinde getirmiştir. Bu dönüşümün niteliğine ilişkin yürütülen tartışmalar çoğunlukla devletleştirme-özelleştirme bağlamında gerçekleştirilmiş olsa da neoliberal uzlaşının izlerini bu ikilinin karşıtlığından ziyade toplumsal izdüşümlerinde arayan, Kıta Avrupası örneğinde olduğu gibi bu ikili karşıtlığı aşarak sivil toplum faaliyetlerini toplumu bir arada tutan, birbiriyle kaynaştıran ve dayanıştıran bir aktör olarak ele alan bakış açıları da bulunmaktadır (Akbaş, 2011, s.336). Bu bakış açısı sivil toplum kuruluşlarının yalnızca devletin boşluk bıraktığı alanlarda değil, aynı zamanda devletin -devlet olmaktan- ileri gelen yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde de rol sahibi olan toplumsal aktörlerden biri olarak değerlendirmektedir. Bu durum sivil yapılanmalara mensup profesyonel ve gönüllülerin karar alma ve uygulama süreçlerinde etkili bir rol oynamaya başladığı, kendi üzerine söz söyleyebildiği katılımcı demokrasi pratiklerini geliştirmenin önemli bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim katılımcı demokrasi, “temsili demokrasinin ancak dört, beş yılda bir kendini vatandaş hissedenden ‘yarı zamanlı’ vatandaşından, yine sivil ağlar ve örgütler yoluyla kendi sorunlarına her daim sahip çıkabilmenin kanallarını arayan ve açan ‘tam zamanlı’ vatandaşına geçişi” ifade etmektedir (Tekeli, 2017, s.114).

Sivil toplumun taşıyıcısı konumundaki STK’lar ise insanların başkalarına yönelik merhamet duygusu ve yardım istekleri sonucunda kendi iradeleriyle katıldıkları, doğrudan politik iktidarın yönlendirmesi altında bulunmayan ve nihai olarak toplumsal faydanın amaçlandığı, kâr amacı taşımayan kolektif örgütlenmelerdir. STK’lar örgütlü toplumun, sivil katılımın ve yönetim mekanizmasının önemli bir unsurudur. Bununla birlikte bireyin gönüllülük aracılığıyla çözümüne dahil olmak istediği sorunların kapsamı ve bu sorunların çözümü için araçsal bir role bürünen STK’ların toplumsal rollerine ilişkin literatür de giderek dönüşmektedir.

“

Sivil Toplum Aktörleri

Birleşmiş Milletler’e göre sivil toplum alanı şu aktörlerden oluşmaktadır (BMİHYKO, 2008, s. Vii.):

- Çevrimiçi faaliyet yürüten aktivistlerin da dahil olduğu insan hakları savunucuları,
- İnsan hakları kurumları (STK’lar, dernekler, destek grupları),
- Koalisyon ve networkler (kadın, çocuk hakları, çevresel sorunlar ya da toprak hakkı vs.),
- Engelli bireyler ve bu bireyleri temsil eden kuruluşlar,
- Toplum temelli gruplar (yerli halklar, azınlıklar ve kırsal topluluklar),
- İnanç temelli gruplar (kiliseler, dini gruplar),
- Birlikler (sendikalar ve barolar, gazeteci dernekleri, meslek kuruluşları, öğrenci birlikleri),
- Toplumsal hareketler (barış hareketleri, öğrenci hareketleri, demokrasi yanlısı hareketler),
- İnsan haklarından yararlanılmasına doğrudan katkıda bulunan meslekler (insani yardım çalışanları, avukatlar, doktorlar ve sağlık çalışanları),
- İnsan hakları ihlal edilen mağdurların akrabaları ve dernekleri,
- İnsan haklarının geliştirilmesi için çalışan kamu kurumları (okullar, üniversiteler ve araştırma merkezleri).

”

STK’lar kamuoyunda toplumsal sorunlara yönelik farkındalığın artırılmasına ve bu sorunların çözümüne yönelik faaliyet yürütmektedir. Günümüzde STK’ların faaliyet yürüttükleri bazı alanlar şunlardır (BMİHYKO, t.y., s.4.):

- Yoksullukla, yolsuzlukla ve ekonomik eşitsizlikle mücadele,
- Silahlı çatışmalar da dâhil olmak üzere insani kriz durumlarında acil ihtiyaçların giderilmesi,
- Hukukun üstünlüğünün ve hesap verilebilirliğin desteklenmesi,
- Kamu özgürlüklerinin geliştirilmesi,
- Hükümet bütçesinin şeffaflığı için savunuculuk,
- Çevrenin korunması,
- Kalkınma hakkının gerçekleştirilmesi,
- Azınlıkların ve risk altındaki grupların güçlendirilmesi,
- Kadınların ve gençlerin güçlendirilmesi,
- Her türlü ayrımcılıkla mücadele,
- Suçun önlenmesinin desteklenmesi,
- Kurumsal sosyal sorumluluğun ve hesap verilebilirliğin desteklenmesi
- İnsan ticareti ile mücadele,
- Nefret söylemi ile mücadele,
- Sosyal adaletin sağlanması ve tüketicilerin korunması,
- Sosyal hizmetlerin sağlanması.

STK’ların en önemli insan kaynağı ve itici gücü olan gönüllüler, sosyal ve çevresel sorunların çözümünde önemli bir rol oynayan “yenilenebilir bir kaynak” olarak görülmektedir (UNV, 2018). Gönüllülüğün sosyal faydalarının keşfi ve bunun devletler tarafından giderek daha fazla tanınması, gönüllü faaliyet türlerinin ve çalışma yapılacak alanların artmasına imkân tanımaktadır. Nitekim gönüllülük daha uyumlu, daha güvenli, daha güçlü bir topluluk oluşturmaya ve bu topluluk içindeki sosyal ağların ve etkileşimin artmasına yardımcı olan, bireyleri sivil katılım ve vatandaşlık konusunda aktif olmaya teşvik eden önemli bir mekanizmayı ifade eder. Son yıllarda Türkiye örneğinde de görülebileceği üzere özellikle sosyal kalkınma bilincinin artması sonucu eğitim, kadın ve çocuk hakları gibi alanlarda gönüllülük faaliyetleri yoğunlaşmakta ve sivil toplum aktörleri verimli çalışmalar yapmakta (Aydınlıgil, 2013, s.37) ve bu çerçevede uluslararası arenada çok boyutlu ve küresel işbirliğine dayanan adımlar atılmaktadır.

2015 yılının Eylül ayında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nde evrensel ve sürdürülebilir kalkınma hedefiyle; yoksulluk, eşitsizlik, adaletsizlik ve iklim değişiklikleriyle mücadele çabalarını ekonomik ve sosyal kalkınma bağlamında ele alan “Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi” (*2030 Agenda for Sustainable Development*) 193 ülkenin imzasıyla kabul edilmiştir (SBB, 2019). 2030 Gündemi’nde 2000 yılında hayata geçirilen Binyıl Kalkınma Hedeflerinin (BKH)¹ çerçevesi geliştirilerek 17 maddelik kapsamlı Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) açıklanmış ve gelecek 15 yılın yol haritası ortaya koyulmuştur. SKH kapsamında; dünya genelinde yoksulluğun azaltılması ve refahın artırılması, gıda güvenliği ve beslenme imkânlarının geliştirilmesi, kaliteli eğitime erişim ve kadının toplumsal konumunun güçlendirilmesi, dezavantajlı grupların ihtiyaçlarının gözetilmesi, çevresel zararların engellenmesi, biyoçeşitliliğin korunması, sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik kalkınmanın sağlanması, teknolojik gelişme, istihdam ve sanayileşme çabalarına tüm ülkelerin katılımının teşvik edilmesi ve küresel ortaklığın uygulama araçlarının geliştirilmesi ele alınmıştır. BM’nin kalkınma konusundaki öncü kuruluşu UNDP, SKH’nin bu kapsayıcı amaçlarını hayata geçirmek için 170’den fazla ülkede çalışmalarını sürdürmektedir. Ancak SKH’nin gerçekleştirilmesi için kamu kurumları, yerel yönetimler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının dahil olduğu çok aktörlü yönetim mekanizmasının işler bir yapıda olması gerekmektedir. Gönüllülük faaliyetlerinin de bu kapsamda aktif bir rol sergilemesi

1 2000 yılında Birleşmiş Milletler tarafından New York’ta düzenlenen Binyıl Zirvesi (*Millennium Summit*) sonrasında 2015 yılına değin gerçekleştirilmesi planlanan Binyıl Kalkınma Hedefleri - BKH (*Millennium Development Goals*) açıklandı. Bu hedefler: aşırı yoksulluğun ve açlığın yok edilmesi, evrensel ilköğretimin hakkının sağlanması, cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi ve kadınların güçlendirilmesi, çocuk ölüm oranının azaltılması, anne sağlığının iyileştirilmesi, HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele edilmesi, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması ve kalkınmaya yönelik küresel işbirliğinin geliştirilmesidir.

üzerinde uzlaşa sağlandığı görülmektedir. 2030 Gündemi'nin gönüllülük kapsamında en dikkat çeken yönü kamu kurum ve kuruluşları ile sivil örgütler gibi makro ölçekli aktörlerin yanı sıra grup ve birey bazlı mikro katılımların da önemini vurgulamasıdır. Özellikle gönüllüler 2030 Gündemi'nde kendi başlarına etkin ve aslı paydaşlar olarak tanımlanmakta ve böylece sivil katılımın gönüllülük esasına dayalı olarak geliştirilmesi hedeflenmektedir.

BM Gönüllü Programı'na göre gönüllüler sürdürülebilirlik hedeflerinin hayata geçirilmesi sürecinde:

- Tematik hedef alanlarında (sürdürülebilir geçim kaynakları, eğitim, istihdam, çevre, vb.) teknik destek sağlayabilir ve kapasite geliştirilmesine yardımcı olabilirler.
- Marjinalleşmiş ve/veya ulaşılması güç topluluklara ulaşarak, etkili bir diyalog ve eylem zemininin oluşmasına imkân tanıyabilir ve sürdürülebilirlik hedeflerinin yerelleşmesinde rol oynayabilirler.
- Toplumsal sorun alanlarında algıları dönüştürmek için farkındalık çalışmalarında bulunarak ilham kaynağı olabilirler.
- Sahadan doğrudan veri toplama, uzmanlık ve rehberlik sağlama, katılımcı planlama ve izleme işlevlerini hayata geçirebilirler.

21. yüzyılın ilk yarısı boyunca geçerli olması öngörülen ve ülkelerin çoğunluğu tarafından kabul edilen bir anlaşmada gönüllülüğün etkin rolüne ilişkin çalışmaların artırılması konusunda mutabakat sağlanması, kuşkusuz gönüllü faaliyetlerin gerçekleştirildiği alanların da kapsamını belirlemektedir. Bu çerçevede özellikle yoksulluk, yaşlılık, göçmenlik gibi dezavantajlı grupları ilgilendiren alanlara yönelik hak temelli ve hizmet sağlayıcı faaliyetler ile iklim değişikliği gibi küresel meselelere ilişkin gönüllülük faaliyetleri ön plana çıkmaktadır.

Dezavantajlı Gruplar Odaklı Gönüllülük Çalışmaları

Dezavantajlı gruplar; ekonomik durumları, cinsiyetleri, etnik ve dilsel kökenleri, din ya da politik statüleri nedeniyle sosyal ve ekonomik olarak toplumun geneliyle daha az bütünleşme şansı olan; gelir ve servet eşitsizliğinden mustarip, mülkiyete sahip olamayan ya da düşük düzeyde sahip olan insanlar olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım Aykurt, 2020, s.431). Yapılan çalışmalarda dışlanmış grup, savunmasız veya korunmasız grup, korunmaya muhtaç grup, marjinal grup, risk grubu veya sınıf altı grup gibi farklı kavramlarla da ifade edilen dezavantajlı gruplar yaşadıkları toplumun temel kültürel, sosyal ve ekonomik kaynaklarına erişemeyen bireylerden oluşmaktadır (Yılmaz, 2016, s.4). Dezavantajlı gruplar çoğunlukla sağlık, barınma ve eğitim gibi temel hizmetlere erişimde önemli sosyal ve ekonomik bariyerlerle karşılaşmaları ve genel nüfusa oranla daha yüksek yoksulluk, dışlanma, ayrımcılık, şiddete

maruz kalma risklerini taşımaları (Gül ve Gümüšoğlu, 2017, s.1-7) sebebiyle toplumsal bütünleşme ve sosyal içirme süreçlerinden mahrum kalmaktadırlar.

Sağlık, beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorluklarla mücadele eden dezavantajlı gruplar ciddi ölçüde toplumsal uyum problemleri yaşamakta, bu da onların kimi zaman toplumsal güvenlik için bir tehdit unsuru olarak görülmelerine, kimi zaman ise kaderlerine terk edilmelerine ve görmezden gelinmelerine sebep olmaktadır. Böylece hayatta kalabilmek için gerekli temel ihtiyaçlarını karşılama noktasında sorun yaşayan bu bireyler, aynı zamanda toplumsal yapının dışında kalarak sosyal destek imkânlarından da mahrum kalmaktadır (Yıldırım Aykurt, 2020, s.431). Bununla birlikte hangi kesimlerin ya da bireylerin dezavantajlı gruplar kapsamında değerlendirileceği konusunda ortak bir görüş yoktur. Dezavantajlı gruplar ülkenin içinde bulunduğu politik, coğrafi veya kültürel niteliklere göre veya ortalama ekonomik düzey veya eğitim seviyesi gibi değişkenler aracılığıyla saptanabilmektedir. Böylece etnik, dilsel ya da politik statüleri açısından dezavantajlı grupların tanım ve kapsamı ülkeler arasında değişkenlik göstermektedir. Bu grupların topluma tutunma stratejileri ve diğer gruplarla birlikte yaşama pratikleri geliştirebilmeleri uygulanacak sosyal politikaların yanı sıra sivil inisiyatifler ve gönüllülük faaliyetlerinin katkısıyla mümkün olabilmektedir.

Eğitim, istihdam, sağlık gibi temel haklara erişimin kolaylaşması için uygulanacak sosyal sorumluluk projeleri ile örgütlü ve aktif bir gönüllülük yaklaşımıyla dezavantajlı grupların önündeki toplumsal, hukuki ve ekonomik bariyerlerin önemli bir kısmı hafifletilebilir veya ortadan kaldırılabilir. Diğer taraftan bu alanda yapılacak gönüllülük faaliyetleri gönüllülerin insan hakları ve demokratik değerler konusunda bilinç düzeyi yüksek, tanık oldukları toplumsal sorunları insan hakları çerçevesinden tanımlayabilme becerisine sahip, bir arada yaşama kültürüne haiz aktif yurttaşlar olarak sorumluluk almaları için bir adım teşkil etmektedir.

Yoksulluk

Yoksulluk, “yeterli bir yaşam standardına ulaşma ve diğer sivil, kültürel, ekonomik, siyasal ve sosyal haklardan yararlanma açısından gerekli kaynaklardan, yapabilirliklerden, seçeneklerden, güvenlikten ve güçten sürekli ya da kronik olarak yoksun oluşla belirlenen bir insanlık durumu” olarak tanımlanmaktadır (UNICEF, 2005). Geçmişten günümüze süregelen ve gelecekte de önemli bir toplumsal sorun alanı olarak karşımıza çıkması beklenen yoksulluk genel olarak az gelişmiş ülkelerin tipik bir özelliği olarak algılsa da çok boyutlu ve bünyesinde farklı dinamikleri barındıran bir olgu olarak gelişmiş ülkelerde de karşılaşılmaktadır.² Yoksulluğun boyutu ülkeden ülkeye değişkenlik göstermekle birlikte,

2 Covid-19 pandemisi gelişmekte olan ülkeler için yalnızca bir sağlık krizi olarak değil, gelecek yıllar boyunca yıkıcı bir sosyal ve ekonomik kriz riski de barındırmaktadır. UNDP’ye göre Covid-19 neticesinde gelişmekte

yoksulluğa yol açan sebepler işsizlik, ekonomik kriz, nüfusa bağlı hızlı artışlar, eğitim, gelir dağılımındaki eşitsizlik, kayıt dışı ekonomi, coğrafi farklılıklar ve kır-kent arasındaki farklı gelişmişlik düzeyi şeklinde ele alınabilir (Gündüz Yılmaz, 2006, s.37).

BM verilerine göre Covid-19 salgını öncesinde dünya nüfusunun zaten yaklaşık %10'u aşırı yoksulluk içerisinde sağlık, eğitim, su ve sanitoryona erişim gibi en temel ihtiyaçları dahi karşılayamaz hâlde yaşamaktaydı. (UN, t.y.). Salgın sürecinde ise yoksulluk oranlarının daha da arttığı düşünülmektedir. Yoksulluğun yüksek olduğu ülkelerdeki bireyler istihdama sınırlı erişimleri, siyasi ve sendikal temsillerinin azlığı, sosyal güvenlik mevzuatının yeterli düzeyde uygulanmaması ve genel ekonomik açıklar nedeniyle daha da kötü şartlara doğru itilmektedir. Bu sebeple de sömürüye karşı savunmasız kalmış durumdadırlar. Özellikle kadınlar ve gençler geçici, düşük gelirli ve yüksek riskli işlerde çalışmanın getirdiği zorlu hayat mücadelesiyle karşı karşıyadır. Nitekim BM'ye göre dünya genelinde kadınlar, yoksulluk içinde yaşayan nüfus içindeki en büyük payı oluşturmaktadır. Sosyal eşitsizlik, kaynaklara erişim ve cinsiyet eşitliği, yoksulluğun dağılımını büyük ölçüde etkilemekte ve ekonomik koşulların yetersizliği kadınları daha ciddi sorunlarla baş etmek zorunda bırakmaktadır. “Kadınlaştırılmış yoksulluk” karşıtı gönüllülük çalışmaları, kadınların eğitime erişimi ve ekonomik özerkliği ile yoksulluğun küresel olarak ortadan kaldırılmasına yönelik önemli adımlar atmaya hedefler ve bu yönüyle “yoksul yanlısı” ve toplumsal cinsiyete duyarlı (UN, t.y) sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin geliştirilmesi için etkili bir yaklaşımdır.

Yoksulluk sorununun küresel bir boyutta tezahür etmesi yoksulluk meselesinin çözümünün de geniş kapsamlı düşünülmesini gerektirmekte ve “devletin alternatifi değil, tamamlayıcısı olarak” (Yalçın, 2008) STK çalışmalarına ve gönüllülük faaliyetlerine önemli roller biçilmektedir. Bu görüş çerçevesinde SKH'ler kapsamında da tüm bireylerin gerek ekonomik kaynaklara gerek temel hizmetlere eşit haklarla erişmelerini sağlamak üzere uluslararası ulusal ve bölgesel düzeylerde sağlam politika çerçeveleri oluşturmak hedeflenmektedir (SBB, 2019, s.11). Bu süreçte gönüllüler kuşkusuz hem devletlerin hem de STK'ların yoksulluğu azaltma stratejilerini desteklemek, kadın ve gençlerin ekonomik olarak güçlendirilmesine yönelik çözümler geliştirmek için etkili bir paydaştır.

olan ülkelerde gelir kayıpları 220 milyar doları aşmıştır ve bu durum dünya nüfusunun yaklaşık %55'inin sosyal korumaya erişim sağlayamaması sonucunu doğurmaktadır. Sonuç olarak söz konusu ülkelerde eğitim, insan hakları, temel gıda güvenliği ve beslenme hususları için önemli bir risk potansiyeli ortaya çıkmıştır.

Yaşlılık

Dünya Sağlık Örgütü'nün halk sağlığına ilişkin en zorlu alanlardan biri olarak nitelediği yaşlılık; ekonomik, sosyal kalkınma ve sağlık sistemleri üzerinde büyük bir etkiye sahip küresel bir sorun alanıdır (WHO, 2012). Yaşam kalitesi ile doğrudan ilişkili bir kavram olarak yaşlanmanın olumlu seyri; eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim ve bunların kullanımı, biyolojik ve çevresel etkiler, bireysel davranış ve sosyoekonomik özelliklere bağlı olarak şekillenmektedir.

Yaşlılık ve yaşlanmaya dair hususlar (aktif yaşlanma, yaşlılık hakları, yaş bilinci, yaş ayrımcılığı vb.) hakkında toplumsal bir bilinç oluşturulması, yakın geleceğin en önemli gündemleri arasında bulunmaktadır. Yaşlılık ile ilgili sorunların giderek daha fazla gündeme gelmesinin sebeplerinden biri kuşkusuz demografik yaşlanma durumudur. Nitekim doğum oranlarının azalmasının yanında sağlık ve teknolojiadaki gelişmeler ile yaşam süresinin uzaması toplam nüfus içindeki yaşlı birey oranının artmasıyla (Turner ve Tatlıcan, 2011, s.132) ve nüfus piramidinin tersine dönmeye başlamasıyla sonuçlanmıştır. Bağımlı nüfusun gittikçe artması sağlık, bağımlı nüfusun gittikçe artması sağlık ve bakım hizmetleri ile sosyal güvenlik sistemlerinin yetersiz kalmasına ve kamusal maliyetlerin yükselmesine neden olmaktadır (Altun, 2021). Bu kapsamda gerek yerel yönetimlerde gerek STK'larda yaşlılara yönelik sosyal hizmetlere, gönüllülük etkinliklerine, eğitim, seminer, atölye, gezi gibi kültürel ve sosyal etkinliklere yer verilerek hem yaşlı bireylerin yaşam deneyimlerini iyileştirmek hem de bu yönde kamu sisteminin açığını gidermek hedeflenmektedir.

Yaşlılara yönelik gerçekleştirilen gönüllülük faaliyetlerinde çoğunlukla yaş alma konusunda bilinçlilik oluşturmaya, yaş ayrımcılığına, nesiller arası diyalog ve dayanışmaya, deneyim aktarımına, sağlık ve bakım konusunda kamu yükünün hafifletilmesine ve gönüllülüğün bizzat gönüllüye sağladığı katkılara değinilmektedir. Ancak günümüzde yaşlılık ve gönüllülük denildiğinde yaşlı bireylerin sadece yararlanıcı değil aynı zamanda gönüllü pozisyonunda da yer almaya başladığına dikkat çekilmekte ve konu özellikle aktif yaşlılık bağlamında ele alınmaktadır. Aktif yaşlılık bireylerin 65 yaş sonrasında sosyal ve ekonomik hayata daha fazla katılmalarını; bireylerin toplumda etkili olmaya devam ederek ilişki, bağ ve rollerini sürdürmelerini ifade etmektedir (Kurtkapan, 2018, s.38-40). Bu kapsamda gönüllülüğün aktif yaşlılıkla doğrudan bir ilişkisi bulunmaktadır.

Gönüllü faaliyete katılan yaşlılar, özsaygı, topluma yararlı olma duygusu ve daha iyi bir adaptasyon becerisi geliştirerek yapmakta oldukları faaliyete bir değer atfetmekte ve zamanlarını pozitif olarak değerlendirmektedir. Psikolojik olarak iyi hissetme dereceleri

karşılaştırıldığında, gönüllü faaliyetlere katılan yaşlıların katılmayanlara kıyasla daha yüksek seviyede olduğu görülmektedir (Mundaca ve Gutiérrez, 2014). Aynı zamanda artı değer üretmedikleri düşünülerek “bağımlı nüfus”ün bir parçası olarak görülen yaşlı bireyler, sağlık hizmetlerinin gelişmesi sayesinde bugün geçmişe oranla hem fiziksel hem de psikolojik anlamda daha dinamik, *gittikçe gençleşmektedir*. Gönüllülük faaliyetlerine katılan yaşlılar topluma katkı sağlamayı sürdürmek ve daha aktif bir vatandaşlığı ve katılımı teşvik etmek noktasında önemli bir toplumsal rol üstlenmektedir (Blanco vd., 2015).

Göçmenlik

21. yüzyıl göçler çağı olarak kavramsallaştırılmaktadır. Günümüzde doğudan batıya, güneyden kuzeye olmak üzere sürekli ve etkin bir insan hareketliliği yaşanmaktadır. Bu hareketler hem göçmenler hem menşe ülkeler hem de hedef ülkeler için önemli hukuki, sosyal ve ekonomik dönüşümlerin yaşanmasına sebep olmaktadır. Özellikle zorunlu göç ve mültecilik durumlarında temel insani ihtiyaçlara erişimi zorlaştırmakta ve ev sahibi topluma uyum sorunlarının derinleştiği görülmektedir. Göç süreci genel olarak bakıldığında ev sahibi toplumda kentsel altyapıda ciddi baskıların oluşmasına yol açmaktadır. Bütün bu sorunların aşılmasına yönelik olarak gönüllülük çalışmalarının sunabileceği çözüme muhtemel katkılar son yıllarda giderek daha fazla tartışılmaya başlanmıştır.

Uluslararası hukuk ilkeleri gereğince göç sürecinde ev sahibi devletler tarafından göçmenlere yönelik çeşitli hak ve hizmetler sağlansa da bu haklara erişim çoğunlukla asgari düzeyde kalmaktadır. Göçmenlerin ev sahibi ülkede temel insan hakları dahil olmak üzere birçok hak ve hizmete erişimleri bürokratik düzeyde sekteye uğratılmaktadır. Böylece göçmenlerin karşılaştığı en büyük risklerden biri olarak kabul edilen hak mahrumiyeti ve temel insan haklarına erişim sorunu hem sağlıklı bir yaşam arayışlarını sonuçsuz bırakmakta hem de sosyal entegrasyonun önünde ciddi bir engele dönüşmektedir.

Göç süreci, bireylerin gündelik yaşam pratiklerinin dönüşümünde önemli bir rol oynamaktadır. Bireyin sosyokültürel yaşamında meydana gelen değişimin yarattığı yeniden sosyalleşme süreci, göçü zorlaştıran etkenlerin başında gelmektedir. Bu zorluklara en fazla maruz kalan grubu eğitim çağındaki kadınlar, yaşlılar, engelliler ve çocuklar oluşturmaktadır. Göçmenlik bu grupların halihazırda sahip oldukları toplumsal dezavantajlılık durumunu derinleştirmektedir. Ev sahibi topluma yabancı olmaları, özellikle de yeni bir dil öğrenmeye ve yeni bir kültüre entegre olmaya çalışmaları sonucunda birçok fiziksel ve psikolojik sorunla yüzleşmek durumunda kalan bu kişilerin onları *iyileştirme* ve toplumsal hareketliliklerine imkân tanıma potansiyeli taşıyan eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimebilmeleri önemlidir.

Bu kişilerin bahsedilen hizmetler yanında istihdam gibi haklarından mahrum kalmamaları için hukuki düzenlemelerin yanı sıra toplumsal kabul mekanizmalarının da işler olması gereklidir. Sivil toplum ve gönüllülük bu kabul mekanizmasını harekete geçirecek önemli bir araçtır.

Günümüzde göç ve gönüllülük ile ilgili çalışmaları; ev sahibi toplumun göçmenlere yönelik çalışmaları ve göçmen gönüllülüğü olmak üzere iki çerçevede ele almak mümkündür. Bir yandan gönüllülük aracılığıyla göçmenlerin yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik farkındalık kampanyaları düzenlenmekte, göçmenlerin durumuna ve yaşadıkları sorunlara ilişkin toplumsal duyarlılık yaratacak sosyal sorumluluk projeleri geliştirilmekte, göçmenler ve ev sahibi toplum arasında sağlıklı bir entegrasyon süreci yaşanmaktadır (Bell, 1995). Diğer yandan ise gittikleri ülkelerde gönüllülük çalışmalarına katılan göçmenler sahip oldukları dil becerileri ve kültürel sermayeleri aracılığıyla gönüllü kuruluşların giderek daha fazla tercih ettiği göçmen grubunu oluşturmaktadır (Handy ve Greenspan, 2009). Gönüllü göçmenlerin ev sahibi topluma uyum sağlamaları ve göç deneyimlerini iyileştirici bir unsur olarak göçmen gönüllülüğünün giderek önemli bir enstrümana dönüşebileceği söylenebilir. Nitekim gönüllülük aracılığıyla göç sürecinin hem ev sahibi toplum hem de göçmenler açısından kolaylaştığı görülmektedir. Gönüllülüğün karşılıklı tanışıklığı ve empatiyi geliştirmesi sayesinde göç sürecinde açığa çıkan toplumsal sorunları azaltmak mümkün olmaktadır.

Kriz Odaklı Gönüllülük Çalışmaları

Küresel ölçekte çevre krizlerinin, afetlerin ve salgıların yaşanması yakın gelecekte gönüllülük çalışmalarını etkileyecek önemli hususların başında gelmektedir. Giderek daha fazla krizlerle karşı karşıya kalması beklenen yeryüzünde gönüllülük çalışmaları ciddi bir boşluğu dolduracaktır. Bu bölümde afetlerin ve iklim değişikliğinin ortaya çıkaracağı yeni ihtiyaçlara yer verilmektedir.

Afetler

Bir ülkede meydana gelebilecek en öngörülemez ve çoğu zaman yıkıcı etkilere yol açan olaylardan biri doğal afetlerdir. Birleşmiş Milletler'in hava, iklim ve su konularındaki yetkili organı Dünya Meteoroloji Teşkilatı'nın 2021 yılında açıkladığı rapora göre, 1970-2019 yılları arasında dünya çapında hava ve iklim bağlantılı doğal afetlerde büyük bir artış görülmektedir. Yaşanan afetlerde günde ortalama 115 kişi yaşamını yitirirken meydana gelen maddi hasarın toplamda 3 milyar 600 milyon dolar civarında olduğu belirtilmektedir (WMO, 2021). Afetlere bağlı senaryolar birbirinden farklı olmasına karşın meydana gelen hasarların en aza indirilmesi için afetzedeleri fiziksel ve duygusal olarak iyileştirmeye ve yaşanan maddi kayıpları gidermeye yönelik hedef odaklı kolektif uygulamalar önem kazanmaktadır. Nitekim

“

Göçmen ve Kentsel Gönüllülük Hareketlerine Bir Örnek: Kreuzberg Kiracı İnisiyatifi Kotti Und Co

Kreuzberg, Berlin'in Batı duvarına yakın kısmında yer alan yoğunluğunu göçmenlerin oluşturduğu bir ilçedir. Aynı zamanda, çok sayıda Türk göçmenini de bünyesinde barındırmakta ve bu göçmenler arasında “Klein İstanbul” (Küçük İstanbul) olarak adlandırılmaktadır. Kreuzberg, özellikle 1980’li yıllarda önemli miktarda göç almasının akabinde, Alman hükümeti tarafından sosyal konutların çokça yapıldığı bir yerleşim alanı haline gelmiştir. Kamu destekli yapılan bu sosyal konutlar daha çok enformel işlerde çalışan, düşük ve orta gelirli ailelerin barınması için inşa edilmiştir. Bununla birlikte Alman devleti bu bölgede yüksek kira ücretleri uygulanmasının önüne geçmek üzere denetimlerde bulunmuştur. Ancak 1980’ler sonrasında değişen ekonomi ve yönetim anlayışı çerçevesinde devletin bu bölgede yıllardan beri süregelen denetimci rolü de değişime uğramıştır. Bu çerçevede 2010 yılında daha önce var olan kira üst gelirlerini kontrol altına alan yasa kaldırılmıştır. Bu yasanın kaldırılması ve kamu gücünün konut piyasasından büyük oranda çekilmesi sonucu, Kreuzberg bölgesindeki konut kiralarda da bir serbestleşme meydana gelmiştir. Bu yasanın kaldırılmasıyla beraber Kreuzberg bölgesindeki ev sahipleri konutların kiralalarını yavaş yavaş artırmaya başlamıştır. Bunun sonucunda Kreuzberg bölgesinde uzun yıllardır yaşayan ve büyük yoğunluğunu yoksul, göçmen, yaşlı ve emeklilerin oluşturduğu bölge sakinleri yüksek kira bedelleriyle karşılaşmıştır. Geçim zorluğu içerisinde olan bu topluluk, uzun yıllardır yaşadıkları ve alıştıkları bu bölgeden taşınmak ya da konutlarda yüksek kira bedelleri karşılığında yaşamak zorunda kalmıştır. Özellikle konutlarından taşınmak zorunda kalan insanlar, yıllardır kendilerini var kılan bir sosyal yaşam ortamından zorla koparıldıklarını düşünmektedirler (kottiundco.net, 2016). Kreuzberg sakinlerinin tüm bu gelişmeler karşısında bir araya gelerek yüksek kira bedellerine karşı bir toplumsal hareketlilik oluşturdukları görülmektedir. Bu kapsamda kurulan “Kotti und Co” inisiyatifi, 2011 yılından beri birçok gösteri, yürüyüş ve protesto düzenleyerek hem konuya ilişkin kamuoyu oluşturma gayreti içinde olmuş hem de senato ve siyasi parti üyeleriyle bir araya gelerek savunuculuk faaliyeti gerçekleştirmiştir.

”

doğal afetlere bağlı kayıplar bu denli ciddiye onlara karşı korunmanın en etkili yolu devlet, STK ve bireylerin ortak çabasına bağlı girişimlerle mümkün olabilmektedir. Gönüllüler tam da bu noktada toplumu afetlere yönelik bilinçlendirerek onları güçlendirmek ve arama-kurtarma-müdahale etme-onarma gibi konularda devletlerin yükünü paylaşmak gibi önemli bir sorumluluğu yerine getiren paydaşlar olarak öne çıkmaktadır. Özellikle kriz zamanlarında başkalarına yardım etmek için zamanlarını, bilgilerini, becerilerini ve kaynaklarını gönüllülük esasıyla kullanan bireyler, acil durum ve afet yönetiminde hem STK’lar hem de devletler için önemli bir kaynağı temsil etmektedir.

Afet ve acil kriz durumlarında gönüllülerin katılımının yanı sıra gönüllü yönetimi de son derece önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim doğası gereği hızlı ve proaktif kararların alınmasını gerektiren afet durumlarında örgütsüz ve spontane gönüllülük türünün yoğunlukta olduğu görülmektedir. Spontane gönüllülük; doğal afetler gibi beklenmedik olaylar neticesinde aksiyon almak isteyen bireylerin gönüllü bir biçimde, yardım etme motivasyonu ile bir araya geldiği yerel dayanışma modelini ifade etmektedir. Afet durumları

bir kuruma bağlı örgütlü gönüllülerin yanı sıra spontane gönüllülerin aktif olduğu; mükerrer çabaların önlenmesi ve aynı zamanda gönüllülerin kendilerine veya başkalarına zarar verebilecekleri durumların önlenmesi adına yönetimleri konusunda etkin bir koordinasyonun gerekli olduğu süreçlerdir. Bu da ancak yetkililerin denetiminde ve yoğun ve sağlıklı bir iletişim mekanizmasıyla mümkün olmaktadır.

İklim Değişikliği

21. yüzyılın en önemli, belirleyici ve acil çözüm gerektiren evrensel sorun alanlarından biri dünya üzerinde her bir canlının yaşamını giderek daha fazla olumsuz etkileyen, ekolojik krizlere ve zorunlu yerinden edilmelere yol açan iklim değişikliğidir. Küresel ısınma olarak da bilinen ve dünyanın mevcut ısınma eğilimini ifade eden iklim değişikliği sanayileşme sonucu kullanımı artan fosil yakıtların oluşturduğu sera gazlarının, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinden doğan metan gazlarının ve ormansızlaşmanın sonucunda meydana gelmektedir. İklim değişikliği hükümetlerin yanı sıra özel sektör ve STK'ların acil harekete geçmesini gerektirmekte, ancak gerçek ve etkin çözüm odaklı politikalarla ortaya çıkan sorunlarla mücadele etmek mümkün görünmektedir. Nitekim iklim değişikliği gıda ve su güvensizliğinden kuraklığa, sıcaklığın aşırı artışından kaynakların kullanımı konusunda rekabet ve çatışmalara kadar etkilediği pek çok alana yönelik çok boyutlu bir aksiyon almayı gerektiren bir sorun alanıdır.

İklim değişikliği, küresel bir sorun olmasına karşın meydana getirdiği olumsuzluklardan en fazla yoksul ve savunmasız durumdaki topluluklar etkilenmektedir. Öyle ki bu topluluklar aynı zamanda küresel ısınmaya en az etki eden, fakat geçimleri çoğunlukla toprağa ve doğal kaynaklara bağlı olduğu için iklim değişikliğinin sonuçlarından yaşamlarının tümü etkilenen topluluklardır. Bu yönüyle iklim değişikliği çevresel/ekolojik bir sorun alanı olmakla birlikte insan hakları sorunu anlamına da gelmektedir.

Günümüzde gönüllülük, iklim değişikliğine yönelik sorunlarla baş etmek ve toplulukları bu sorunlara karşı küresel çapta harekete geçirmek için önemli bir araç hâline gelmiştir. Dünya çapında iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini önlemek, iyileştirmek ve direnç oluşturmak için iş birliği içerisinde kapsamlı bir şekilde çalışan; aktivistleri, politikacıları, sanatçıları ve özel sektör aktörlerini bir araya getiren, gönüllülük esasına dayalı yüzlerce kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşlar gönüllüler aracılığıyla sanayiden gündelik yaşama hayatın her safhasında yenilenebilir enerji kullanımı, deniz araştırmaları ve koruması, ormanlaştırma ve koruma, atık yönetimi, sürdürülebilir tarım ve hayvancılık, çevre eğitimi, iklim mülteciliği gibi birçok alanda çalışmalar yürütmekte ve iklim değişikliğinin yarattığı sorunlarla baş etmeye çalışmaktadır.

Gelecek Perspektifinden Gönüllülük Modelleri

Gönüllülük faaliyetlerinin yoğunlaşacağı alanların yanı sıra kuşkusuz bu faaliyetlerin nasıl icra edileceği de önemli bir tartışma konusudur. Günümüzde trend hâline gelen ve gelecekte de sıklıkla karşılaşılabileceği öngörülen farklı gönüllülük modelleri bulunmaktadır. Bu başlıkta yer verilecek kurumsal gönüllülük, savunuculuk, uluslararası gönüllülük ve çevrimiçi gönüllülük kimi zaman kısa vadeli kampanyalar kimi zaman ise uzun vadeli projeler şeklinde hayata geçirilen ve gönüllülerin katkısı ve desteğiyle geniş çaplı sosyal etkilere dönüşen modellere örnektir.

Kurumsal Gönüllülük

Kurumsal gönüllülük, en genel ifadeyle gönüllülük faaliyetlerinin şirketlerin himayesinde gerçekleşmesine karşılık gelmektedir. Kurumsal vatandaşlık³ yaklaşımı çerçevesinde kurumsal gönüllülük faaliyetlerinde bulunan şirketler, çalışanlarının kolektif bir şekilde, sistemli ve aktif olarak gönüllülük yapmalarını destekleyerek hem toplumsal ihtiyaçlara çözüm bulma hem de “de “iş yapma yöntemi, kültürü ve sistemleri ile doğru yapıların kurumunu, gelişimini ve iyileşmesini destekleyecek yaklaşımlar” yaratma imkânına sahip olmaktadır (Güçlü vd, 2013, s.19). Günümüzde şirketlerin sadece kâr amaçlı faaliyetlere odaklanmayıp toplumsal faydayı da gözetmeleri yaklaşımına dayan kurumsal gönüllülük çerçevesinde; STK’lar ile iş birliği kurularak, kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) projeleri gerçekleştirilerek veya kurumsal filantropik faaliyetler aracılığıyla yararlanıcılara eğitim ve çevreden dezavantajlı gruplar ve sağlığa kadar birçok alanda destek sağlanmaktadır. Böylece kurumsal gönüllülük çalışmaları gerek çalışanlara gerek kuruma gerekse topluma katkıları bakımından giderek daha popüler hâle gelen bir gönüllülük yaklaşımı olmaktadır. Bu kapsamda kurumsal gönüllülük aşağıdaki hususlarda katkı sağlamaktadır:

Çalışan gönüllülere;

- Yaşam becerilerinin geliştirmeleri,
- Kriz durumlarında hızlı tepki vermeleri ve sorun çözme kapasitelerini geliştirmeleri,
- Etkili zaman yönetimi,
- Toplumsal sorunlarla ilgili bilinç, farkındalık ve sorumluluk duygularını artırmaları,
- Değer ve inançlarını uygulayabilmeleri,
- Yaşam doyumu ve iş memnuniyeti arasındaki dengeyi sağlamaları,

Topluma (Güçlü vd., 2013, s.20);

3 Kurumsal vatandaşlık kavramı kurumsal gönüllülüğe içkin bir kavram olarak özel sektör aktörlerinin toplumsal rollerini ifade etmektedir.

- Katılımcı demokrasi anlayışının gelişmesine,
- Toplumsal sorunların gündeme gelerek etkili bir şekilde ve kısa sürede çözümlenmesine,
- Sosyal hizmet ve sosyal fayda anlayışının nitelikli hâle gelmesine,
- Özel sektördeki kalifiye ve profesyonel çalışanlarının beceri ve yeteneklerinin topluma aktarılmasına,
- Toplumda gönüllülük bilincinin artmasına

Şirketlere;

- Şirket içi iletişimin gelişmesine,
- Çalışanların kurumsal aidiyeti, iş performansları, motivasyonu ve takım çalışması anlayışlarının gelişimine,
- Diğer aktörlerle iş birliği imkânlarının gelişimine,
- Şirketin toplumsal görünürlüğünün olumlu olmasına.

“

Pro-Bono Gönüllülük

Latince bir terim olan ve kamu yararı anlamına gelen pro bono; gönüllülük literatüründe kişinin profesyonel yeteneklerini kâr amacı gütmeyen kuruluşlara, gruplara veya bireylere yönelik olarak, toplumsal fayda anlayışı çerçevesinde ücretsiz bir şekilde sunması olarak kullanılmaktadır. Pro bono gönüllülük ve geleneksel gönüllülük arasındaki fark çok incedir: geleneksel gönüllülük çalışmalarında kişinin zaman ve becerilerini ücret talep etmeden faaliyette bulunması beklenirken pro bono gönüllülükte gönüllünün mesleki ve teknik yeteneklerini normalde bu hizmetlerden yararlanamayacak durumda olan bireylerin faydasına sunması ifade edilmektedir.

Ağırlıklı olarak hukuk alanında bir terim olarak kullanılan pro bono 2000’li yıllarda sivil toplum alanında yaygınlaşmaya başlayarak özel sektör çalışanlarının gerçekleştirdiği gönüllülük faaliyetlerine atıfla kullanılmaktadır. Bu çerçevede avukatların, öğretmenlerin, sağlık çalışanlarının, bilişim ve finans uzmanlarının, mühendis ve teknisyenlerin, reklamcılarının ve daha pek çok meslek grubunun değerlendirdiği bir gönüllülük modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Pro bono gönüllülük özellikle toplumdaki iyi eğitilmiş ve yüksek kalibreli bireylerin gönüllülük faaliyetlerine katılımını artırmak için önemli bir inovatif fırsat olarak değerlendirilebilmektedir.

”

Savunuculuk

Gönüllülük çalışmaları genel olarak toplumsal katılım bakımından yardım faaliyetleri, savunuculuk ve sivil katılım türleri şeklinde ele alınabilir (Paine, Locke ve Jochum, 2006). Savunuculuk doğrudan STK’ların toplumda var olma amacının bir karşılığı olarak; birey, grup

ve toplulukların faydalarını gözeten, ayırım gözetmeksizin insan hak ve onurunu korumayı, insanlık yararına hizmet elde etmeyi ve karar vericilerin buna yakışır bir biçimde tutum almalarını sağlamayı hedefleyen bir gönüllülük modelidir. Bu yönüyle savunuculuk yapılan alan ister ırklar arası eşitlik olsun ister gıda adaleti veya herkes için eğitim hakkı olsun, sağlıklı toplumlar için vazgeçilemez bir faaliyet biçimi olarak karşımıza çıkmakta ve toplum yararına kamu politikalarını etkileme biçimi olarak ifade edilmektedir. Diğer bir deyişle savunuculuk karar vericileri etkileyerek, yasaları veya politikaları dezavantajlı grupların dönüştürmek için, bilgiyi stratejik bir biçimde kullanma süreci olarak da tanımlanabilmektedir (Bond Guidance, t.y., akt; Aksakoğlu, 2006, s.4).

Savunuculuk için denetleme, uygulama, öneri geliştirme ve yürütme olmak üzere çeşitli roller yerine getirilerek, kampanya ve lobicilik faaliyetleri yürütülmektedir. Etkili bir savunuculuk stratejisi geliştirmek ve gönüllülerin gücünden en yüksek oranda faydalanmak için hedefleri ve hedef kitleyi iyi belirlemek, mesajları oluşturmak ve bu mesajların hangi sözcüler aracılığıyla duyulacağını belirlemek, en iyi iletişim yöntemi ve kaynakları saptamak, gerekçeleri netleştirmek, riskleri öngörmek, aşama ve değerlendirme mekanizmalarını inşa etmek gibi bazı stratejiler uygulanabilir (SivilAnt, t.y, s.19).

Uluslararası Gönüllülük

Günümüzde yaygın olan ve gelecekte de etkisini artıracakı öngörülebilen uluslararası gönüllülük faaliyetleri; dayanışma kültürünün sınırları aşarak, evrensel bir değer şeklinde yaygınlaşmasında oldukça önemli bir modeldir. Uluslararası gönüllülük aracılığıyla gerçekleştirilen kültürlerarası tanışma, kaynaşma, diyalog ve dayanışma sayesinde bir arada yaşama ve uyum anlayışı güçlendirilmekte; aynı dünyayı paylaştığımız farklı toplumlarla temas etme ve onların sorunları hakkında farkındalık sağlanma hedeflenmektedir. Böylece gönüllülüğü uluslararası boyuta taşımakla; kültürel tanışıklık ve küresel aksiyon amaçları etrafında gönüllünün olumlu bir değişime katkı sağlayarak dönüştürücü bir deneyim elde etmesi sağlanmaktadır.

Uluslararası gönüllülük hiç kuşkusuz diğer gönüllülük faaliyetleri gibi gönüllüye yönelik katkılarıyla da ön plana bir çıkan bir modeldir. Geleneksel gönüllülüğün kişiye kazandırdığı ruhsal ve fiziksel katkıların yanı sıra uluslararası gönüllülükte dil öğrenme, farklı kültürleri deneyimleme, “daha büyük bir şeyin parçası olma” ve geleceğe yönelik gerçek tutkuları açığa çıkarma (September, 2020) gibi katkılar ele alınmaktadır.

Sık sık uluslararası gönüllülük modeliyle birlikte anılan bir kavram olarak gönüllü turizmi (voluntourism) de giderek yükselen bir trend hâline gelmektedir. Uluslararası

gönüllülükten farklı olarak gönüllü turizmi tatil ve gönüllülüğü birleştirmektedir. Bu yönüyle yararlanıcılar üzerinde bıraktığı gerçek etkiden ziyade gönüllünün deneyimine odaklanan, planlı gezi faaliyetlerini kapsamaktadır. Bu nedenle gönüllü turizmi kısa vadeli, çoğunlukla grup temelinde gerçekleşen, uzmanlık gerektirmeyen, katılım için ücret ödenen ve şirketler yönetiminde gerçekleşen faaliyetleri ifade etmektedir (Denny, 2021).

Çevrimiçi Gönüllülük

İletişim olanaklarının ve teknolojinin topluma entegrasyonun gelişmesi pek çok alan gibi gönüllülük faaliyetleri üzerinde de önemli dönüşümlere yol açmıştır. Böylece çevrimiçi iletişim sivil toplum alanında yenilikçi ve orada olmanın önemini ortadan kaldıran bir gönüllülük modeli sunmaktadır: çevrimiçi gönüllülük. Online gönüllülük, e-gönüllülük, sanal gönüllülük gibi farklı isimlendirmelere sahip çevrimiçi gönüllülük, gönüllülerin geleneksel yöntemler yerine dijital araçları kullanarak internet aracılığıyla gönüllü olarak çalışmasıdır (Alp ve İyiol, t.y., s.6). Çevrimiçi gönüllülük modeliyle gönüllüler; veri girişi, yazı yazma, düzeltme, çeviri yapma, araştırma, proje geliştirme ve yönetme, web tasarımı, içerik oluşturma, gönüllü takibi, kaynak geliştirme gibi birçok konuda STK'lara destek olabilmektedir.

Özet ve Değerlendirme

Bu bölümde; gönüllülüğün günümüzde ve gelecekte nasıl bir görünüm alacağını öngörebilmek için kısaca sivil toplum ve gönüllülük kavramının tarihsel serüvenine değinilmiş ve ardından ülkeler arası iş birliği ve mutabakat zemininde imzalanan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında gönüllülüğe biçilen rollere ve faaliyet alanlarına yer verilmiştir. Akabinde bu alanlarda trend olan gönüllülük yapma biçimlerine değinilerek, ilave bilgi metinleriyle konu zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

Bu çerçevede ilk olarak sivil toplum kavramına baktığımızda, bu kavramın erken modern dönemden itibaren devlet ile olan karşılıklı ilişkisi içinde inşa edildiğini görmekteyiz. Fakat kavram zamanla bir anlam dönüşümüne uğramış ve bugün daha çok yönetim alanında devleti tamamlayan, onunla iş birliği ile hareket eden bir mekanizma olarak düşünülmektedir. Bu yaklaşım ideolojik olmaktan ziyade sivil toplumun ve özelde STK'ların değişen ve kapsam olarak genişleyen karakterine işaret eder. STK'lar bugün devletin sosyal hizmetleri hayata geçirme yükümlülüğünü paylaşan bir aktör konumuna gelmiştir. Bu kapsamda faaliyet alanlarını da genişleten STK'lar, gönüllüler aracılığıyla toplumun dezavantajlı kesimlerinin temel hak ve hizmetlere erişimlerini kolaylaştırmak ve bu yönde savunuculuk faaliyetlerinde bulunarak toplumsal farkındalığı artırmak üzere hareket etmektedir. İnsanlık onuruna yaraşır bir yaşam için özellikle yoksullar, kadınlar, çocuklar, gençler, yaşlılar ve göçmenlerin dezavantajlı olma durumunu azaltmaya yönelik çalışmalarda bulunmaktadır. Bu kapsamda eğitim, sağlık, beslenme, barınma gibi en temel insan haklarından mahrum kalan yoksullar için çok boyutlu faaliyet alanları tasarlanmakta; yaşlı, göçmen ve yoksul yanlısı uygulamalar hayata geçirilmektedir. Yararlanıcıların hayatını kolaylaştırmada kilit bir role bürünen gönüllüler aynı zamanda gerek fiziksel gerek psiko-sosyal benliklerini iyileştirmede gönüllülüğün gücünden faydalanmaktadır. Gönüllülük böylece hem topluma hem de yararlanıcı ve gönüllüye katkıları bağlamında dikkat çekerek refah ve kalkınma politikalarının gündemine oturmaktadır.

Gönüllülük alanlarının çeşitlenmesi gönüllülük yapma biçimlerini de etkilemektedir. Gelişen iletişim teknolojileri sayesinde, sahada olmanın anlamında dönüşümün yaşandığı çağımızda, çevrimiçi gönüllülüğün imkânları daha fazla açığa çıkmaktadır. Gönüllülüğe ayrılan zaman artmakta, kolektif ve sürdürülebilir gönüllülük bağlamında kurumsal gönüllülük ve uluslararası gönüllülük çalışmalarının yaygınlaştığı görülmektedir. Kurumsal sosyal sorumluluk ve kurumsal vatandaşlık ilkeleri de sistematik gönüllülük faaliyetlerini teşvik etmektedir. Günümüzde gönüllülük sadece doğrudan faaliyette bulunmak kapsamında değil aynı zamanda aktivizm bağlamında da yeniden üretilmektedir. Bu hususta savunuculuk ve lobiciliğin önemine dikkat çekilmektedir.

Temel Okuma Önerileri

UN Volunteers, Birleşmiş Milletler Gönüllüleri Programı ve Türkiye & GSM Gençlik Servisleri Merkezi, *Türkiye’de Gönüllülük: Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi*, 2013.

Colin Rochester, Angela Ellis Payne, Steven Howlet, *Volunteering and Society in the 21st Century*, Meta Zimneck, 2010.

Marc A. Musick ve John Wilson, *Volunteers: A Social Profile*, Indiana University Press, 2008.

İleri Düzey Okuma Önerileri

Santosh Kumar, Rocio Calvo, Mauricio Avendano, Kavita Sivaramakrishnan ve Lisa F. Berkman, *Social Support, Volunteering and Health Around The World: Cross-National Evidence from 139 Countries*, Social Science & Medicine, 2012.

Rachel Carson, Sessiz Bahar, Palme Yayınları, 2011.

Emre Erdoğan, Pınar Uyan-Semerci, Nurhan Yentürk ve Laden Yurttagüler, *Türkiye’de Gönüllülük: Deneyimler, Sınırlılıklar ve Yeni Açılımlar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2021.

Eric Uslaner, *The Moral Foundations of Trust*. Cambridge University Press, 2012.

Etkinlik Önerileri

Podcast; The PodKids Series, UNICEF

Web Sitesi; Cleanseas.org

Uygulama; Be My Eyes

Belgesel; H.O.P.E Was Here, Yönetmen: Mark Denega, 2014

Eğitim İçerikleri; World Largest Lesson

Kaynakça

- Akbaş, E. (2011). Sosyal Hizmetlerin Sivil Oluşumu Berlin'deki Göçmen Sivil Toplum Örgütleri Üzerine Bir Araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, XXII (2), Ekim 2011, 113-136.
- Aksakoğlu, Y. (2006). Sivil toplum kuruluşları için savunuculuk rehberi. <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-08/sivil-toplum-orgutleri-icin-savunuculuk-rehberi-1.pdf>
- Alp, M. ve İyiol, D. (t.y.). Hak temelli örgütlerde online gönüllülük rehberi. <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-10/hak-temelli-orgutlerde-online-gonulluluk-rehberi-web.pdf>
- Altun, Z. (2021). Yaşlılara yönelik sosyal politikalar ve sosyal hizmetler: Sivil toplum kuruluşları üzerinden bir değerlendirme. *Toplumsal Politika Dergisi*, 2(1), 30 - 44.
- Aydınlıgil, S. (2013). Sosyal politika geliştirmede yeni bir alan: Gönüllülük. *Türkiye 'de gönüllülük: Gönüllülüğün rolünün ve katkılarının keşfedilmesi* kitabı içinde, s.32-39.
- Bell, C. (1995). Inmigración y voluntariado social. *Papeles De Geografia*, 22(11), 19-32.
- Blanco, J.M.M., Konan, K.J., & Prieto, E.G. (2015). La participación de los alumnos y alumnas mayores de Granada en el voluntariado: posibilidades de cooperación internacional en el África Subsahariana. *XIV Encuentro Nacional AEPUM 2015, con el lema: "Nuevos perfiles de alumnos en las Aulas de Mayores. Reflexiones en torno a sus percepciones y expectativas sobre los Programas Universitarios para Mayores en España."*, que se celebró en Granada entre el 27 al 29 de mayo de 2015.
- BMİHYKO. (2008). *Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Programları ile çalışmak: Sivil toplum için bir el kitabı*, s. Vii.
- Denny, L. (2021). What's the Difference Between Volunteering Abroad and Voluntourism? https://www-gooverseas-com.translate.google/blog/what-is-the-difference-between-voluntourism-and-volunteering?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=op,sc
- Güçlü, B., Türkmenoğlu, İ., Ilgaz, P. ve Akman, S. (2013). Kurumsal gönüllülük programları el kitabı: Şirket içi gönüllülük programları nasıl kurulur, nasıl yürütülür? ÖSGD Yayınları.
- Gül, S. ve Gümüşoğlu, F. (2017). Türkiye'de dezavantajlı gruplar üzerine yazmak, konuşmak", *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 11(24), 1-7.
- Gündüz Yılmaz, A. (2006). Türkiye'de yoksullukla mücadele üzerine bir inceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15), 34-55.
- Handy, F., & Greenspan, I. (2009). Immigrant volunteering: A stepping stone to integration? *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 38(6), 956-982.
- Kurtkapan, H. (2018). Aktif yaşlılık ve yerel yönetim uygulamaları: İstanbul örneği. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 2, 38-52.
- Mundaca, L. F., & Gutiérrez, M. Z. (2014). Bienestar psicológico: Adultos mayores activos a traves del voluntariado. *Ciencia Y Enfermeria*, XX(1), 123-130.
- Paine, A. E., Locke, M., & Jochum, V. (2006, July). Volunteering, active citizenship and community cohesion: From theory to practice. *Paper presented to the international conference of the International Society for Third Sector Research*, 1-17.
- Tekeli, İ. (2017). Katılımcı Demokrasi ve Sivil Toplum Kuruluşları. *Ankara Sosyal Demokrasi Derneği Yayınları*, 3. Baskı.
- Turner, B. S., & Tatlıcan, Ü. (2011). Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi. İstanbul: Sentez Yayıncılık. UN (t.y.). Ending poverty. <https://www.un.org/en/global-issues/ending-poverty>
- UNICEF (2005). Dünya çocuklarının durumu: Yoksulluk içinde yaşayan çocuklar. http://www.unicef.org/turkey/dcd05/_dcd05c2b.html
- UNV (2018). 2018 State of the world's volunteerism report: The thread that binds. https://unv-swvr2018.org/files/51692_UNV_SWVR_2018_WEB_CH4+CONC.pdf

- Sarıbay, A. Y. (2014). Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam, İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- SBB (2019). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/03/Surdurulebilir-Kalkinma-Amaclari-Degerlendirme-Raporu_13_12_2019-WEB.pdf
- September, A. (2020). The benefits of volunteering abroad. <https://www.projects-abroad.org/blog/the-benefits-of-volunteering-abroad/>
- SivilAnt (t.y.). Sivil toplumiçin filantropi, gönüllülük, savunuculuk. https://portal.sivilant.org/uploads/cms/main.ant/4810_6.pdf
- Vecina, M. L., Chac'On F., Marzana, D., & Marta, E. (2013). Volunteer engagement and organizational commitment in nonprofit organizations: What makes volunteers remain within organizations and feel happy? *Journal of Community Psychology*, 41(3), 291–302.
- Yalçın, N. (2008). Sivil toplum kuruluşları ve yoksulluk. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Yıldırım Aykurt, A. (2020). 21.Yüzyıl'da Sosyal Sorunlar Ve Dezavantajlı Gruplar. *Journal of Awareness Dergisi*, 5(3), 427-448.
- Yılmaz, A.T. (2016). Türkiye İş Kurumu tarafından dezavantajlı gruplara yönelik uygulanan mesleki eğitim kurslarının etkilerinin incelenmesi ve faaliyetlerin çeşitlendirilmesine yönelik öneriler. *Yayınlanmamış uzmanlık tezi*, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.
- WHO, (2012). 1st World Congress on Healthy Ageing. 19th-22nd March 2012, Kuala Lumpur Convention Centre, Kuala Lumpur, Malaysia. <http://www.healthyageingcongress.com/#sthash.Uhk0FOHk.dpuf>
- WMO, (2021). Weather-related disasters increase over past 50 years, causing more damage but fewer deaths. <https://public.wmo.int/en/media/press-release/weather-related-disasters-increase-over-past-50-years-causing-more-damage-fewer>

